

Asurlu Bir Tüccarın Ölümü ve Sonrasında Yaşanılan Gelişmeler: Cenaze Töreni, Ortaklıkların Giderilmesi ve Mirasın İntikali

Hülya Kaya Hasdemir*

Giriş

İnsan hayatında üç önemli geçiş dönemi vardır. Bunlar: doğum, evlilik ve ölümdür. Bir çocuk doğduğunda sadece fiziksel bir var oluşa sahiptir. Ne ailesi tarafından tanınmış ne de topluluk tarafından kabul edilmiştir. Doğumdan hemen sonra yapılan ritüeller ile yeni doğan bebeğe gerçek anlamda yaşayan statüsü kazandırılır. İnsan hayatının bir diğer önemli geçiş dönemi olan evlilikte bireyler toplumsal bir gruptan diğer bir gruba geçerler. Ölüm ritüelleri ise sadece ruhun bedenden ayrılması değil hem ontolojik hem de toplumsal bir rejim değişikliğinin söz konusu olması nedeniyle oldukça karmaşıktır. Ölü hem mezar sonrasındaki kaderini ilgilendiren bazı sınavlardan geçmeli, hem de ölümler topluluğu tarafından kabul edilmelidir. Bazı toplumlarda ölüm sadece defin ritüeli ile doğrulanmaktadır.¹

Eski Asur Çağı'na ait veraset konulu bazı metinlerde bir insanın ölümünden bahsedilirken, *ana šimtim alāku* “kadere gitmek” veya *mātu* “ölmek” tabir ve kelimesi kullanılır. Ayrıca ölen kimsenin adı bir kez verildikten sonra, metinlerde ilgili kimseyi belirtmek için genellikle *wa-ar-ka-šu/ša* “onun ardından” yani “ölümünden sonra” şeklinde bir tanımlamanın kaydedildiği görülür. *Warkatu/arkatu* ifadesi için sözlüklerde “geride, arkada kalan”² ya da “aile serveti, miras”³ şeklinde açıklama yapılmıştır.⁴

Asurlular doğal felaketler, savaşlar ve doğumlar sırasında yaşanan ani ölümleri

* Dr. Öğr. Üyesi, Muş Alparslan Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Muş/ TÜRKİYE h.kayahasdemir@aparslan.edu.tr ORCID:0000-0002-9529-1167

1 Mircea Eliade, *Kutsal ve Kutsal Dışı*, Alfa Basım Yayın Dağıtım, İstanbul 2015, s. 163-164.

2 CDA, s. 434; AHw, s. 1467.

3 CAD, s. 275.

4 Bazı metinlerde *warkatu/arkatu* terimlerinin “birisinin ölümünden sonra” ki durumu ifade etmek için kullanıldığı da görülmektedir. Hammurabi kanununda madde 157, 19. satırda *wa-ar-ki a-bi-šu* “babasının ölümünden sonra” ve yine aynı kanunun 165. maddesinin 39. satırında *...wa-ar-ka a-bu-um* “...baba öldüğünde” şeklinde kullanılmıştır. Bkz. Robert Francis Harper, *The Code of Hammurabi King of Babylon*, Chicago 1904, s. 11.

mūt lā šimtim “erken, doğal olmayan ölüm” olarak tanımlamış ve bu kavram yaşlılıkla ilişkilendirilen *mūt ilišu* “doğal ölüm” kavramından ayrı tutulmuştur.⁵

Cenaze Töreni

Belirli bir düzen içerisinde ölü gömme ritüelinin uygulanması sadece insanoğluna özgü bir davranıştır. Toplumların öteki dünya görüşlerini yansıtan gömme türü, mezar türü ve ölü hediyeleri ile birlikte değerlendirilmesini içeren ölü gömme adetleri, nesiller boyunca inançtaki değişime bağlı olarak günümüze kadar süregelmiştir.⁶ Ölü gömme uygulamalarının doğası gereği sıkı kurallara bağlı ve eğer uygun şekilde yerine getirilmezse hem ölen birey hem de yaşayanlar için tehlikeli sonuçlar doğurabileceğine olan inanç gereği yaptırımcı olması nedeniyle, ölü gömme uygulamalarının bir gelenek olarak nitelendirilmesi gerekmektedir.⁷

Eski Ön Asya’da ölü bedenlerin gerekli ritüeller yerine getirilerek gömülmemesi halinde bedenden ayrılan ruhun ölümler ülkesine gidemeyeceği, acı çeken bir hayalet olarak dolaşarak varislerini rahatsız edeceği inancı vardır.⁸ Bu nedenle çocuğu olmayan kimseler ölümlerinden sonra aile varlığını devam ettirme isteğinin yanı sıra defin işleminin gerekli ritüeller yerine getirilerek uygulanması için evlatlık edinme yolunu seçmişlerdir. A 75, 12 nolu belgede “*Kızım ölürse evlat edindiğim oğlum evimi terk etmeyecektir. Çünkü o, tanrılarım ve atalarım ile ilgilenecektir*” ifadesi geçmektedir.⁹ Başka bir örnek olan AbB 9, 228 belgesinde geçen “*Beni gömmek için büyüyecek*” ifadesinden birisinin ölümünden sonra kendisinin uygun şekilde defnedilme beklentisi içinde bir çocuğu evlat edindiği görülür.¹⁰

Babalarının ölümünden sonra iki kardeşe kalan mirasın içeriği hakkında bilgi veren Kt 91/k 389 nolu belgede mirasın içeriğinin yanı sıra annelerinin ölümü durumunda defin işleri ile kimin ilgilenmesi gerektiği açıkça belirtilmiştir. Söz konusu metnin tercümesi şöyledir: “*Kaniş’teki ev ve eşyalar İdi-İstar’ındır. İlabrat-bani bir şey talep etmeyecektir. Babalarının borçlarından her ikisi birlikte sorumludur. Annelerinin gömülmesinden ve annelerinin borçlarından sadece İdi-İstar sorumludur.*”¹¹

5 Klaas R. Veenhof, “The Death and Burial of Ishtar-lamassi in Karum Kanish”, *Studies in Ancient Near Eastern World View and Society, Presented to Marten Stol on the Occasion of His 65th Birthday*, Maryland 2008, s. 97.

6 İ. Metin Akyurt, *M.Ö. 2. Binde Anadolu’da Ölü Gömme Adetleri*, TTK Yayınları, Ankara 2014, s. 1.

7 Ahmet Uhri, *Anadolu’da Ölümlerin Tarihi*, Ege Yayınları, İstanbul 2014, s. 14-15

8 Veenhof, agm., 2008, s. 99.

9 Klaas R. Veenhof, “Old Assyrian and Ancient Anatolian Evidence for The Care of The Elderly”, *The Care of The Elderly in The Ancient Near East*, Köln 1998, s. 134.

10 Veenhof, agm., 2008, s. 99.

11 Veenhof, agm., 1998, s. 141-142.

Eski Asur Dönemi'nde ölen kimsenin arkasından düzenlenen yas töreni için *bikītum*¹² ifadesi kullanılmaktadır. Kültepe tabletleri içerisinde yer alan cenaze töreni için yapılan masrafların kaydedildiği belgeler sayesinde *bikītum* töreninde hangi ritüellerin yerine getirildiği konusunda kısmen bilgi sahibi olmaktadır. Asurlu tüccar Elamma'nın kızı olan İstar-lamassī ve onun oğulları İliya ile İlabrat-bāni'nin ölümleri Kaniş'teki akrabaları tarafından İstar-lamassī'nin Asur'da yaşayan rahibe olan kızı Şimat-İstar'a bildirilerek, annesinden geriye miras kalan paradan kardeşleri ve annesinin yas töreni için harcanan miktardan bahsedilmiştir. Metnin ilgili kısmı şöyledir: “27 *šeql* gümüş *annen ve iki erkek kardeşinin ağıtı için harcadı.*” İstar-lamassī'nin ölümü ve mirası ile ilgili belgeler arasında, ölen kimse için düzenlenen yas töreni hakkında bilgi veren metinler de yer almaktadır. Bu metinlerin ilki olan Kt 91/k 441 nolu belgenin 9-18. satırlarında geçen “*ağıt ve annelerinin sandalyesini çıkarmak için geldiklerinde, ağıt ve annelerinin sandalyesi için 19 ½ *šeql* gümüş ve İliya'nın borcu için Anadolu'ya 7 ½ *šeql* gümüş ödendi*” ibaresinde yer alan “sandalyesini çıkarmak” ifadesi oldukça ilginçtir.¹³

Ölen kişinin “sandalyesinin çıkarılması” ifadesi için Veenhof iki varsayımda bulunmaktadır. İlki, ARMT 26, 280 nolu belgedeki örnekten yola çıkılarak, ölen kişinin defnedilmek üzere kasabanın dışında bir mezarlığa taşınmasında sandalyenin taşıma işlevinde kullanılmış olmasıdır. Ancak bu Kaniş Kārum'da olduğu gibi ölümlerin ev/yerleşim alanına defnedildiği durumlarda geçerli değildir. Bu tür mezarlar bir sandalyeyi barındıracak kadar bir alana sahip değildir ki şimdiye kadar kazılar sırasında mezarlarda böyle bir buluntuya rastlanılmamıştır. İkinci varsayım ise, ölen kişinin evini ve ailesini terk ettiğini bildirmek için sembolik bir eylem olmasıdır. Cenaze töreni sırasında kullanılan sandalyenin bu tören için mi saklandığı yoksa bu amaç için hazırlanan özel bir sandalye mi olduğu bilinmemektedir.

Birkaç metinde sandalyelerin ölümlerle ilişkilendirildiği görülmektedir. BBR 52 nolu belgede bir ailenin ölen kişinin ruhu için bir sandalye hazırlayacağı belirtilmiştir. II. Aşşurnaşirpal'in mezarındaki taş levhada ise “*sandalyemi ruhlar çıkarıyor*” ifadesi yer almaktadır. Mari metinlerinde *kispum*¹⁴ töreni sırasında É giş GU.ZA.ĤI.A “sandalyelerin odasında” yapılan sunumlardan bahsedilmektedir. Burada ölümlerin ruhları yemek için davet ediliyordu.

12 *Bikītum* için CAD s. 223'te ağıt, yas; CDA s. 44'te matem, yas merasimi; AHw s. 125'te ağlama, gözyaşı ifadeleri kullanılmıştır. Bkz. RA 13, 29: 30 bi-ka-e-te; ZA 43, 14: 19 bi-ki-i-t[u]-ni

13 Klaas R. Veenhof, *Kültepe Tabletleri VIII*, TTK Yayınları, Ankara 2017, s. 253-255; s. 260-261.

14 *Kispum* için CAD, s. 425'te cenaze töreni olarak açıklama yapılırken, AHw, s. 487 ve CDA, s. 161'de ölü kurbanı, cenaze töreni için kullanılan kurban olarak tanım yapılmıştır.

Bir cenaze töreni ile bağlantılı olmayan ve ölümünden sonra fazla zaman geçmeyen bir erkeğin cinayet davasına ait olan belgede erkeğin sandalyesinden bahsedilirken, meclisteki bazı üyelerin katillerin “sandalyeden önce mi” öldürüleceğini sorduğu görülür. Aslında burada katillerin cinayete kurban giden kişinin sandalyesi huzurunda öldürülmesi ile onun intikamının sembolik olarak alınması kastedilmiştir.

Jo Ann Scurllock Eski Mezopotamya’da sandalyelerin “ruh yerleşimi” için yani ölen kişinin ruhunun uzun ya da kısa süre konut olarak kullanması için hazırlandığını belirtmiştir. Veenhof, İstar-lamassî dosyasında bahsedilen sandalyenin de bu işlev için kullanılmış olabileceğini söylemektedir.

Yine İstar-lamassî’nin cenaze işlemlerini içeren Kt 91/k 369 belgesinde, yas töreninde verilen yemek için toplamda 15 5/12 şeşel gümüş masraf yapıldığı belirtilmiştir. Metinde bu törenin 2 gün sürdüğü anlaşılmaktadır. Metnin tercümesi şöyledir:

“İlabrat-bāni’nin payı olan 1/3 mina gümüşten, Lullu’ya verdiğimiz 2 2/3 şeşel gümüşten ağıt için ayırdık ve ağıt gününde 2 kavanoz bira aldık. İkinci gün 2 koyun için 3 1/4 şeşel, yakacak odun için 3/8 şeşel, subārum için 1/4 şeşel, kamış için 1/4 şeşel, soğanlar için 1/12 şeşel, kamış ve kavanozlar için 1/12 şeşel, bir koyun için 2 1/6 şeşel, 7 kavanoz bira için 3/8 şeşel aldık. İkinci gün 4 kavanoz bira çektik. Buğday için Aşşur-dān’ın oğluna 1 şeşel ve Lullu’ya 1 1/3 şeşel daha verdik. İki kavanoz bira için 7/12 şeşel ödedik, bir koyun için 1 şeşel gümüş ödedik.”¹⁵

Asurlu tüccar Şalim-Aşşur’un ölümünden sonra onun cenaze işlemleri hakkında bilgi veren Kt 94/k 1534 numaralı belgede yapılan masraflardan bahsedilmektedir. Bu belgede diğer Kültepe metinlerinden farklı olarak babalarının gömüldüğü mezarın önüne bir ev inşa edildiğinden bahsedilmektedir. Burada bahsedilen ev muhtemelen bir mezar için yapılmış olan bir anıt olabilir. Metnin konuyla ilgili satırları şöyledir: “Babamızın gömüldüğü mezarın önüne bir ev inşa ettik. Ben 2 talent bakır ve 15 mina bakırı inşa edenlere ödedim.”¹⁶

Asur Ticaret Kolonileri Çağı’nda *bikītum* “ağıt, yas” teriminin ne ifade ettiğini ele aldığımız metinlerden yola çıkarak söylemek tam anlamıyla mümkün olmasa da bu yas törenlerinin ölen kimseye karşı yapılması gereken bir ritüel olduğunu söyleyebiliriz. Bazı vasiyetname örneklerinde ölen kimsenin sağlığında cenaze

15 Veenhof, *age.*, 2017, s. 265-266.

16 Mogens Trolle Larsen, *Kültepe Tabletleri VI-a*, TTK Yayınları, Ankara 2010, s. 431-433.

işlemleri ve masraflarıyla kimin ilgilenmesi gerektiğini belirttiği görülür. Bu da bize ölümden sonra bu ritüellerin yerine getirilmesinin, ölü kimse için bir zorunluluk ifade ettiğini düşündürmektedir.

Ortaklıkların Giderilmesi

Murislerin, ölümlerinden sonra mirasçılarından bazı beklentileri olmuştur. Bunların başında, ölümlerinden sonra cenaze işleri, varsa ortaklığın sonlandırılması ve kendilerinden geriye kalan hesaplarının toplanarak, alacak ve borçlarının tahsilinin yapılması yer almaktadır.

Anadolu'ya ticaret yapmak amacıyla gelen Asurlu tüccar grubu genellikle şirketlerden oluşmaktadır. Metinlerde şirketlerden genellikle *bitum*¹⁷ “ev” diye bahsedilmektedir ve ailenin büyüklerine patron, başkan ya da baba diye hitap edilmektedir.¹⁸ Asurlu firmaların Anadolu'ya kervan göndermesi büyük bir sermaye gerektirmektedir. Gerekli olan bu sermaye farklı şirketlerin bir araya gelmesi ile temin edilmektedir. Bunun için genellikle *naruqqum* “kese/torba” adı verilen bir ortaklık anlaşması yapılmaktadır.¹⁹ Özellikle önde gelen tüccarların ölümlerinin ardından sonlandırılması gereken ortaklıklar ciddi bir ekonomik çatışmanın yaşanmasına sebep olmuştur. Issu-arik'in oğlu Şalim-Aşşur, Sueyya oğlu Pūšu-kēn, İsar-kitti-Aşşur'un oğlu Puzur-Aşşur, İddin-Suen'in oğulları Elamma ve Ali-ahum gibi büyük tüccarların ölümlerinden sonra çoğunlukla varisler ile alacaklılar ve ortaklar arasında hukuki çatışmaların yaşandığı görülmektedir.²⁰

Asurlu tüccar Pūšu-kēn ile Amur-İstar'ın ölümlerinden sonra her iki tüccarın çocuklarının aralarındaki ortaklığın giderilmesi için konuyu mahkemeye taşımaları bu davalara örnek olarak gösterilebilir. Pūšu-kēn isimli tüccar öldüğünde geride, Sueyya, Aşşur-muttabil, Buzāzu, İkappaşa ve Ahaha isimli beş çocuk bırakmıştır. Amur-İstar'ın ise beş çocuğunun bulunduğu bilinmektedir. Mahkeme kaydı olan belgede hakem aracılığıyla iki tarafın uzlaştırıldığı görülür. Anadolu'da ve Asur'da Pūšu-kēn'in oğulları ve rahibe kızı ile Amur-İstar'ın oğulları ve rahibe kızının birbirlerine karşı dava açmayacakları şeklinde mahkemenin sonlandırıldığı görülmektedir.²¹ Metinde Pūšu-kēn ve Amur-İstar'ın çocuklarının isimleri

17 *Bētum* kelimesi ev anlamının dışında mal, mülk, arsa ve ticarethane anlamında da kullanılmıştır. Bkz: CAD, s. 282; CDA, s. 46-47

18 Mogens Trolle Larsen, *The Old Assyrian City-State and Its Colonies*, Copenhagen 1976, s. 95.

19 Mogens Trolle Larsen, “Partnerships in The Old Assyrian Trade”, *Iraq* 39, No 1, 1977, s. 124.

20 Gojko Barjamović, Thomas Hertel, Larsen, *Ups and Downs at Kanesh*, Leiden 2012, s. 71.

21 Hasan Ali Şahin, “Eski Asur Hukuku'nda Kız Çocukların Baba Mirasından Payı”, *Kadın/Women* 2000, C VI, S. 2, 2008, s. 39.

yazılarak birbirlerine karşı anlaşmazlığı sonlandırdıklarına dair yemin ettikleri ve babalarına ait olan ortak gümüş, hisse senetleri ve mühürlü belgelerin beklemeye alınmasına karar verdikleri görülmektedir.²²

Bir tüccarın ölümünün ardından yaşanan ortaklığın giderilmesi ile ilgili hukuki süreç ve davalarda Asur'daki şehir meclisi dâhil olarak, bir avukat aracılığı ile tüccarın Anadolu'daki mal varlıklarının toplanmasını sağlamıştır.²³ TCL 14 nolu belgede geçen “*Asur ya da Anadolu’da hiç kimse bir şeye dokunmayacak, onun gümüşü bir araya getirilecek*” ifadesinden anlaşıldığı üzere tüccarın ölümünün ardından mal varlığı bir arada tutulmaya çalışılmıştır.²⁴

Konu ile ilgili başka bir örnek Kt a/k 394 nolu belgedir. Metnin tercümesi şöyledir: “Şehir meclisi hükmünü verdi. Eğer Anadolu’da Aşşur-idi’nin oğlu Aşşur-taklaku’ya herhangi bir kimse hem şirket sermayesini hem de faizsiz borç verdi ise; sermayedarların (yani patronun) hissene (o) gelişinde şehirde alacak. Eğer parayı Anadolu’da öderse dikili taşın (stelin) hükmüne göre, bizzat (şehre) gelişinde ispat edecek (ispatta bulunacak) ve geldiği yerde parasını alacak. Paraya (başka) hiç kimse yaklaşmayacak. Asur’da (şehirde) parayı benim için biriktirecekler (toplayacaklar).”²⁵

Naruqqum anlaşması bulunan varlıklı bir tüccarın ani ölümü varislerinin yanı sıra muhtemelen anlaşmadaki diğer ortakların da ekonomik sıkıntı içine girmesine sebep olmuştur.

Vasiyetnamelerden ve vasiyet içerikli belgelerden anlaşıldığı kadarıyla ölen şahsın mirası, bütün alacakları ile mevcut mülkünün toplamından, borçlarının çıkarılması sonucunda tespit edilmektedir.²⁶ Alacakların tahsili için *nikkasum*²⁷ fiilinin kullanıldığı görülür.

22 ATHE 24.

23 Barjamovic, Hertel, Larsen, s. 71.

24 Klaas R. Veenhof, “In Accordance With The Words of The Stele”: Evidence for Old Assyrian Legislation”, *Chi.-Kent. L. Rev.* 1717, 1995, s. 1727.

25 Hüseyin Sever, “Yeni Kültepe Tabletlerinde Geçen “Kima awānaru’ānim ilaqqema” Tabiri ve Değerlendirilmesi”, *DTCF Dergisi*, C 34, S. 1-2, 1990, s. 257.

26 Veenhof, agm., 1998, s. 142

27 *Nikkasum* için sözlüklerde hesap, sonuç, kazanç anlamları verilmektedir. Kültepe metinlerinde *nikkasum* kelimesi ile *ana nikkassim šakānum* “hesaba koymak”; *nikkassam šasā’um* “hesabı çağırarak, hesaplaşmak”; *nikkassam apālum* “hesabı doyurmak”; *nikkassum epāšum* “hesap yapmak”; *ana nikkassim šaqālum* “hesap için ödemek”; *ana nikkassim nadā’um* “hesaba atmak”; *nikkassam šahātum* “hesabı temizlemek”; *ana nikkassim izizzum* “hesap (için) hazır bulunmak” deyişleri içinde sıkça karşılaşılmaktadır. Bkz. Hakan Erol, İrfan Albayrak, “Kültepe’den nikkasum’la İlgili Altı Yeni Belge”, *Archivum Anatolicum*, C 8, S. 2, 2005, s. 2.

Asurlu tüccarlardan İddin-abum, Hahhum şehrinde ölüm döşeğindeyken vasiyetnamesini oluşturmuştur. İddin-abum ölmeden önce bazı yerli kimseler, temsilciler ve müşteriler ni-kà-sí iš-tí-ni ši-sí-ma “bizimle hesaplaş” ifadesini kullanarak aralarındaki hesapları kapatmak istemişlerdir.²⁸ Bu konuda başka bir örnek İtūr-ilī'nin ölümünden sonra Abiya ve Hanu tarafından yapılan masrafların hesaplanmasını içeren Kt o/k 42 nolu belge olmuştur. Metnin ilgili kısmının tercümesi şöyledir:

“Abiya bizi İtūr-ilī'nin oğlu Hanu'yakarşı (şahit olarak) tuttu. Onlar İtūr-ilī'nin ölümü ile ilgili hesabı çağırdılar (yaptılar). [...]’nın oğlu AbiyaHanu’ya şöyle konuştu: “Sana verdiğim 1 talent [kaliteli] <bakır> için ne görüşeceksin (söyleyeceksin)?” [HanuAbiya’ya] şöyle (cevap verdi): “1 talent [kaliteli] bakır için sana 1/3 mina⁵ şeşel gümüş vereceğim”. Bu mesele için WašhinaWabartum’u bize (şahitlik) verdi ve tanrı Aššur’un kılıcı önünde şahitliğimi verdim.”²⁹

Belgelerden anlaşıldığı kadarıyla geriye kalan borç, ayırım yapılmaksızın ailenin tüm erkek çocukları tarafından ödenmekteydi. Asurlu tüccar Agūa’ya ait vasiyetnameyi içeren Kt o/k 196 c belgesinde, Agūa’nın ölümünden sonra alacaklılarını kimlerin karşılayacağı açıkça belirtilmiştir. Metnin konuyla ilgili satırları şöyledir: “Alacaklılarımı oğullarım karşılayacaklar (ödeyecekler)... Eğer Abi-İlī 10 mina gümüş tartarsa kardeşleriyle beraber (mirası) paylaşacak. Eğer 10 mina gümüşü tartmaz ise, (mirastan) çıkarılmıştır ve kardeşlerine 10’ar mina gümüş eşit olarak ödeyecektir.”³⁰ Agūa, Abi-İlī isimli oğlunun mirastan pay almasını borcunun ödenmesi için kardeşleriyle birlikte 10 mina vermesi şartına bağlamıştır. Abi-İlī borç için 10 mina verdiği takdirde kardeşleriyle birlikte mirastan faydalanabilecek, aksi halde mirastan men edilecektir.

Mirasın İntikali

Bir tüccarın ölümüyle ilgili davalara ait olan belgeler çoğunlukla karmaşık, uzun süren ve çekişmeler içeren metinlerden oluşmaktadır. Ölüm vakalarına ait olan yaklaşık 60-70 adet belgenin çoğu Asurlulara aittir ve bu belgelerin %90’ında miras konusundan bahsedilmektedir.³¹

Ölen kişinin taşınır ve taşınmaz mallarının dağılımını yaptığı belgeler *šmtum*

28 Larsen, *age.*, 2010, s. 115-116.

29 İrfan Albayrak, *Kültepe Tabletleri IV*, TTK Yayınları, Ankara 2006, s. 38-39.

30 İrfan Albayrak, “Kültepe’den Yeni Bir Vasiyetname”, *Archivum Anatolicum*, C IV, (2000), s. 6-12.

31 Thomas Hertel, *Old Assyrian Legal Practices*, Leiden 2013, s. 337.

“vasiyetname” olarak adlandırılmaktadır.³² Bugüne kadar Kültepe tabletleri arasında miras paylaşımı konusunda yazılmış çok sayıda mektup ve mahkeme kaydı ele geçmiştir. Ancak tam bir vasiyetname niteliği taşıyan birkaç belge bulunmaktadır.³³ Bu vasiyetnamelerin hepsi Kültepe’de yaşayan Asurlu tüccarlara aittir. Uzmanlar binlerce Kültepe tableti arasında çok az sayıda vasiyetname bulunmasını, gelenek hukukunun miras intikalini yeterince düzenlediği için sadece özel durumlarda vasiyetname düzenlendiği şeklinde yorumlamaktadır.³⁴ Şimdiye kadar elimize geçen vasiyet metinlerinin çoğu formüle edilmiş *ŞA šimti bēl-šu (ša ālim^{ki}/ Kaniš)* isimma “ŞA (Asur’daki/ Kaniş’teki) evinin kaderini belirledi.” cümlesi ile başlamaktadır.³⁵

Bir Asurlunun vasiyetini hazırlattığı kişi genellikle *bēl šimtim* veya *bēl šimātim* gibi ifadelerle anılmıştır.³⁶ Albayrak, *bēl šimātim* ifadesini “vasiyetin beyleri” olarak yorumlamış ve olasılıkla günümüzdeki noterin karşılığı olduğunu, vasiyet düzenlendiğinde şahit olarak bulunan ve vasiyetin uygulayıcılığını üstlenen kimseler olabileceğini belirtmiştir. Belgelerde *bēl šimātim* olarak atanan kimselerin görevlerini icra ederken birtakım sıkıntılar yaşadıkları görülmektedir. Bunların başında mirastan vasiyette belirtilen hisselerin dışında pay almak isteyen mirasçılar gelmektedir. Bu sebepten olayı *bēl šimātim* olarak seçilen kimse vasiyete sadık kalarak miras işlerini yürüteceğine güvenilen kimselerden seçiliyor olmalıdır.

Asurlu bir tüccarın vasiyetnamesinin açılması için 3 yıl beklenilmekteydi. Bunun sebebi, Asurlu tüccarların Anadolu’nun çeşitli kentlerinde ve Asur’a komşu diğer bölgelerde de ticari faaliyetlerde buldukları için bu bölgelerdeki vadesi dolmamış borçların ödenip, alacakların tahsili, ticari ortaklıkların feshi için gereken zaman ve varislerin hepsinin bir araya toplanması zarureti gibi hukuki nedenler olmalıdır.³⁷ Vasiyet belgeleri incelendiği zaman, mirasta hak sahibi olan bütün şahıslar bir araya gelmeden, vasiyetnamenin açılmayacağı mahkeme

32 W. Von Soden, “Ein Altassyrisches Testament”, *Die Welt des Orients* 8, Vandenhoeck und Ruprecht, 1975, s. 211.

33 İrfan Albayrak, “Asurlu Tüccar Şu-İstar’ın Kültepe’de Ele Geçen Vasiyetnamesi”, *Cahit Günbattı’ya Armağan Kitabı*, A. Ü. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri Bölümü, Sumeroloji Anabilim Dalı Yayınları No: 417, 2015, s. 20.

34 İrfan Albayrak, “Kültepe’de Ele Geçen Vasiyetnamelere Göre Eski Anadolu’da Miras Anlayışı”, *ICANAS 38, Tarih ve Medeniyetler Tarihi*, C 1, 2012, s. 138-139

35 Von Claus Wilcke, “Die Altassyrische Testamente”, *Zeitschrift für Assyriologie (ZA)*, Band 66, 1976, s. 197; Albayrak, agm., 2015, s. 20.

36 Veenhof, agm., 1998, s. 136.

37 Albayrak, agm., 2012, s. 139.

kararı ile belirtilmiştir. Bu hususta örnek teşkil edecek birçok belge bulunmaktadır. Bu belgelerden biri İli-bāni isimli Asurlu'nun veraset metnini içeren ICK I, 12 belgesidir. Metnin tercümesi şöyledir:

“İli-bāni evinin kaderini (vasiyetini) şöyle belirledi (yaptı): 1 talent 12 mina kalayla ilgili Menānum'un oğlu Šu-İštar'daki tablet, 1 ½ talent bakırla ilgili Salim-Ānum'un oğlu İli-rē'i'deki tablet, 1 ½ mina gümüşle ilgili İbni-ilī ve oğlu Ennum-Aššur'daki tablet (olmak üzere) bütün bu (alacağa dair) tabletler rahibe kızım Ahātum'undur. Geriye kalanlar ise Asur'daki isterse Anadolu'daki tabletlerim olsun oğullarımın hepsinindir ve rahibe kızımın [payı] (onlara) geri kalmıştır. Kaniš'teki ev karım Lamassī'nindir. Oğullarımdan kimse Lamassī'ye karşı hukuken itiraz etmeyecek. Kaniš'teki tabletlerimden 1 ½ mina gümüşle ilgili kaçak tabletimi... Lamassī'ye verecek. İya ve İkuppīya yılda 6'şar mina bakırı kızım Ahātum'a verecekler. Oğullarımın hepsi borcuma karşı duracaklar. Bir kardeş bir diğeri olmaksızın ister Asur'da isterse kırsalda (Anadolu'da) tabletlerimi açmayacak...”³⁸

Asurlu bir tüccarın ölümünden sonra miras intikalinde eş/eşler, kız ve erkek çocuklar ve evlatlık olarak aileye dâhil edilmiş kimselerin muris tarafından belirlenen oranda pay aldıkları görülmektedir.

Anadolu toplumunda evlilikler tek eşli olmasına rağmen uzun süre evlerinden uzak kalan Asurlu tüccarlar arasında zamanla iki kadınla evlenme uygulaması yaygınlaşmıştır. Ticaret yapmak için Anadolu'ya gelen tüccarlar buradaki yerli kadınlarla evlilikler yapmışlardır. Asurlu tüccarın ilk evlendiği kadın *aššatum* “birinci kadın, asıl eş” olarak adlandırılıyor ve nerede yaşarsa yaşasın asıl eş olarak kabul edilirken, ikinci eş *amtum* “cariye” olarak adlandırılıyor ve “ikinci kadın” statüsünde kabul görüyordu.³⁹

Asurlu tüccarlardan Agūa'nın vasiyetinde, onun hem Asur'da hem de Anadolu'da bir eşi olduğu anlaşılmaktadır. Bu vasiyetnameyi içeren Kt o/k 196 c belgesi, *aššatum* ve *amtum* olan eşlere bırakılan miras arasındaki farkı göstermesi bakımından önemlidir. Vasiyette 1-9. satırlarda *aššatum* olan eşe bırakılan mirastan şöyle bahsedilmektedir: “Agūa vasiyetini şöyle etti: Asur'daki ev karımıdır. Karım gümüşü oğullarım ile birlikte paylaşacak. Gümüşten onun hissesi (hem) baba (hem de) anne (olarak)tır. Ev, gümüş

38 Albayrak, agm., 2012, s. 140.

39 Cecile Michel, “Women of Assur and Kanesh”, *Anatolia's Prologue/ Kültepe Kanesh Karum*, Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, (2011), s. 125-126; Yasushi Kawasaki, “Status of Women and Marriage Instituton of The Old Assyrian Society”, *Bulletin of The Society for NearEastern Studies in Japan*, Volume 37, No 1, (1994), s. 52-70.

ve sahip olduğu her şey o (karım) öldükten sonra Şu-Bēlum'undur." Agūa, Asur'daki evini *aššatum* olan eşine vermenin yanında oğulları ile birlikte mevcut olan paradan da hissesini almasını belirtmiştir. Belgenin devamında 11-16. satırlarda ise Abšalim isimli kadının mirastan alacakları şöyle sıralanmıştır: *"Alacaklılarımı oğullarım karşılayacaklar (ödeyecekler) ve bana arta kalan gümüşten 1/3 mina altın, 1 mina gümüş ve bir bayan köleyi Abšalim ayıracak ve alacak."* Abšalim'in Agūa'ya yakınlığı burada açık bir şekilde belirtilmese de metnin başında Agūa'nın Asur'daki evini bıraktığı eşinden bahsetmesinden sonra Abšalim'den bahsetmesi onun *amtum* olarak alınan ikinci bir eşi olduğunu düşündürmektedir.⁴⁰ Agūa ölümünün ardından servetinin üzerinde ilk hak sahipliğini Asur'daki eşine tanımıştır. Bu da bize kadının aile içindeki önemi hakkında önemli bir ipucu vermektedir. Agūa'nın hem Asur'da hem de Anadolu'da evi olmasına rağmen *aššatum* olan eşin mirastan daha fazla pay aldığı görülmektedir. Anadolu'da oturan ikinci eş ise bir bayan köle ile bir miktar gümüş ve altınla yetinmek zorunda kalmıştır. Anadolu'daki eşin mirastan bu kadar az pay almayı nasıl kabul ettiği dikkat çekici bir nokta olsa da yerli kadınlar Asurlu tüccarlarla evlenirken bazı durumları kabul etmiş gözükmektedir. Yerli kadınlar, kocalarının Asur'daki eşlerinden haberdar olup, kocalarının bir gün Asur'a dönmek isteyebileceklerini biliyorlardı. Hatta Anadolu'ya yerleşen ilk nesildeki Asurlu tüccarların bir kısmının yaşlılıklarında Asur'a döndükleri de bilinmektedir.⁴¹

Amur-İstar isimli tüccara ait olan BIN 6, 222 nolu vasiyetnamede de yine Asurlu bir tüccarın, eşine hatırı sayılır miktarda bir miras bıraktığı anlaşılmaktadır. Amur-İstar'ın eşine miras olarak bıraktıkları belgede 3-8. satırlarda şöyle belirtilmiştir: *"Ev, erkek köleler ve kadın köleler her ne varsa karım Lamasi'nindir."*⁴² Kendilerine miras bırakılan kadınlar, miras üzerinde tam bir tasarruf hakkına sahip olmayıp sadece intifa hakkı elde etmişlerdir.

Eski Asur'da vasiyetname bırakan tüccarlar, ölümlerinden sonra eşlerinin geleceğini garanti altına almaya çalışmıştır. Bu durum, eşlerinin bakıma muhtaç olacakları ve çocuklarının annelerinin geçimini sağlama sorumluluğunu yerine getiremeyecekleri düşüncesi ile açıklanabilir.⁴³

40 Albayrak, agm., 2000, s. 7-9.

41 Michel, agm., s. 131.

42 Soden, agm., s. 212-217.

43 Albayrak, agm., 2015, s. 21.

Babaların, sağlığında kızlara çeyiz⁴⁴ olarak bıraktıkları para veya mal olabildiği gibi, babanın ölümünden sonra şayet bir belge bırakılmamış ise kızların yine de 1/3 oranında mirastan pay aldıkları bilinmektedir.⁴⁵ Sami toplumlarda kız çocuklar evlenirken onlara çeyiz verildiği için babanın ölümünden sonra mirastan pay alamazlardı.⁴⁶ Ancak evlenirken kendisine çeyiz verilmeyen kızların babalarının ölümünden sonra mirastan hak talep edebildikleri görülmektedir. Asurlu tüccarlar vasiyetnamelerini düzenlerken rahibe olan kızlarının haklarını korumak için ayrı bir özen göstermişlerdir. Gösterilen bu özenin sebebi, bazı rahibelerin evlenmemeleri ve buna bağlı olarak babalarının ölümünden sonra hayatlarının sonuna kadar geçimlerini üstlenecek kimsenin olmaması ile ve rahibe kızların aile şirketinde sergiledikleri ticari çabaları ile açıklanabilir.⁴⁷

Kt n/k 1772'de Naplis isimli Asurlu tüccarın ölümünden sonra iki kızından rahibe olanına miras bırakırken diğer kızına miras bırakmadığı görülmektedir. Metinde Naplis'in ölümünden sonra eve ait olan bir cariye'nin satışından elde edilen 20 şeşel gümüşün rahibe olan kızına verilmek üzere Babālum'un oğlu İdi-Aşşur tarafından Kaniş'te alındığı belirtilmektedir. Belgenin devamında Naplis'in diğer kızı olan Kura için (mahkemeye) başvurmayacak denilmektedir. Buradan Kura'nın muhtemelen evli olduğu ve evlenirken babası tarafından kendisine çeyiz verildiği anlaşılmaktadır.⁴⁸

Kt 2001/k 325a belgesi bir vasiyetname değildir ancak, Şalim-Aşşur muhtemelen bir vasiyetname hazırlamadan öldüğü için, mirasın hukuken paylaşımını sağlamak üzere düzenlenmiş bir mahkeme kayıdır. Vasiyetnamede özellikle rahibe Ziki'nin, dört erkek kardeşi ve kız kardeşi Harşumelka ile eniştesi Hamala karşısında, babaları Şalim-Aşşur'dan geriye kalan ev ve değerli eşyalar üzerindeki hakları dile getirilmektedir. Söz konusu belgenin tercümesi şöyledir: “[Mada'lı Hamala, Şalim-Aşşur'un oğulları Şamaş-bāni, Amur-İstar, Şumī-Aşşur ve Aşşur-şamši ve kızları rahibe Ziki] kendi rızalarıyla bizi (şahit) olarak tuttular ve biz

44 CAD, s. 310'da çeyiz, *nudunnū* ile ifade edilmiştir. Kız çocuklar evlenirken onlara verilen çeyiz, ailenin maddi gücüne göre çeşitli mutfak eşyaları, ev eşyaları, gümüş takılar, mücevherler ve kölelerden oluşuyordu. Hatırı sayılır miktarda verilen bu çeyize karşılık olarak kız çocuklar babalarının ölümünden sonra mirastan hak talep edemezlerdi. Bkz. K. Rhea Nemet-Nejat, “Women in Ancient Mesopotamia” *Women's Role in Ancient Civilizations*, (1999), s. 90.

45 Şahin, agm., 2008, s. 44.

46 Nemet-Nejat, agm., s. 90.

47 Albayrak, agm., 2015, s. 22.

48 Sabahattin Bayram, Salih Çeçen, “Yeni Belgelerin Işığında Eski Anadolu'da Kölelik Müessesesi”, *Belleten*, C LX, S. 229, 1996, s. 589.

Şalim-Aşşur'un evine girdik: Şalim-[Aşşur]'un büyük evi Mada'lı Hamala ve onun karısı Harşumelka'nındır. Şalim-Aşşur'un kızı rahibe Ziki onun annesi gibi, onlarla oturacak, beslenecek ve yağlanacak (parfümlenecek). Eğer Hamala ve karısı Ziki'ye kötü davranırlarsa veya ikinci bir *arhalumeve* girerse, babası Şalim-Aşşur'un altından tanrı (figürünü), mücevherlerini (ve) taşıyabilen üç hizmetçiden, 1 güçlü erkek hizmetçiyi, 1 bayan hizmetçiyi, 1 eşeği ve onun hissesi olan bütün eşyayı Hamala Ziki'ye verecek ve (Ziki) [kardeşlerine] gidecek. [Şamaş-bāni, Amur-İstar, Şumī-Aşşur] ve Aşşur-şamši (hukuken) [temizler]. On[lar istedikleri yere gidecekler]."⁴⁹

Metinde 12-16. satırlarda “Şalim-Aşşur'un kızı rahibe Ziki onun annesi gibi, onlarla oturacak, beslenecek ve yağlanacak (parfümlenecek)” denilmektedir. Böylece Ziki'nin barınma, beslenme ve yağlanma (parfümlenme) ihtiyaçlarının Hamala ve Harşumelka tarafından karşılanacağı anlaşılmaktadır. 16-25. satırlardaki ifadelerden kötü muameleye maruz kalması veya eve ikinci bir *arhalum* girmesi halinde, Ziki'nin öncelikle sahip olduğu mücevherleri ve babasından kalan altından tanrı figürü ile birkaç hizmetçi ve evde kendisine ait ne varsa alıp kardeşlerinin yanına gidebileceği belirtilmektedir. Bu satırlardan, Ziki'nin Hamala ve Harşumelka ile birlikte yaşamaya mecbur olmadığı anlaşılmaktadır.

Mezopotamya toplumunda aile ataerkil bir yapıya sahip olduğu için mülkün devri erkek evlatlara geçmektedir. Kız çocuklar ise babalarının ölümünden sonra mülk üzerinde sadece intifa hakkına sahiptir. Erkek evlatlar babalarının ölümünden sonra annelerine ve kız kardeşlerine maddi açıdan bakarak onların geçimlerini sağlamakla yükümlüdürler. Miras paylaşımında, evin büyük oğlu aile bireyleri arasında daha ön planda yer almaktadır. Çünkü diğer kardeşlere oranla mirastan daha fazla pay almaktadır.⁵⁰ Metinlerde, ailedeki büyük erkek evladı temsil etmek için *aplum* kelimesi kullanılmıştır.⁵¹ Asurlulara ait olan vasiyetname ve vasiyet içerikli belgelerde *aplum* ifadesi yaygın olarak kullanılmasa da ilk varis anlayışının Asurlular arasında mevcut olduğu bilinmektedir. *Aplum* tabiri, Hammurabi kanunda 165. ve 170.⁵² maddelerde ve Pūšu-kēn'in mirasının intikalini içeren

49 Albayrak, 2004, s. 8-9.

50 Stephan Bertman, *Handbook to Life in Ancient Mesopotamia*, New York 2003, s. 278-279.

51 CAD, s. 173.

52 §165: “Eğer bir adam, gözünde ilk olan (tercih ettiği) varisine tarla, bahçe ve ev hediye eder, ona bir belge yazarsa, sonra baba öldüğünde kardeşler mal bölüştükleri zaman babanın ona verdiği hediyeyi alacak, diğer taraftan, baba evi malını eşit olarak paylaşacaklardır.” Bkz. Mebrure Tosun, Kadriye Yalvaç, *Sumer, Babil, Assur Kanunları ve Ammi-Şaduqa Fermanı*, TTK Yayınları, Ankara 1975, s. 201

CCT 5, 11 nolu belgede geçmektedir.⁵³ Belgede, Pūšu-kēn'in ikinci büyük oğlu olan Aššur-mutabil'in *aplum* olarak hareket ettiği görülmektedir. Kt 94/k 944'de Šu-Bēlum'un⁵⁴, Kt o/k 196'da⁵⁵ Šu-Bēlum, RA 60'da⁵⁶ Šu-Anum ve Kt c/k 1301+1347'de Buzutaya'nın diğer kardeşlerine nazaran mirastan daha fazla pay aldığı görülmektedir. Bunun nedeni, belki ailenin büyük oğlunun, babasının servetinin oluşmasında küçük kardeşlerine kıyasla daha çok katkı sağlamış olmasıyla açıklanabilir.⁵⁷ Kt 89/k 383 nolu belgede geçen *itinnu* "ev inşa eden"⁵⁸ ifadesi bu kanyın destekler niteliktedir.⁵⁹

Kültepe tabletleri içerisinde evlatlık alınımına dair bilgi veren belge sayısı oldukça sınırlıdır. Ancak bu Asur ve Anadolu toplumlarında evlat edinmenin yaygın olmadığı şeklinde yorumlanmamalıdır. Nitekim Sami hukukunu aksettiren Hammurabi kanununda evlatlık almanın Mezopotamya toplumunda yaygın bir uygulama olduğunu göstermektedir.⁶⁰ Eski Mezopotamya toplumunda evlat edinilirken, evlat edinilecek olan çocuğun biyolojik ailesi ile evlatlık alacak olan aile arasında yazılı bir sözleşme yapılmaktadır. Bu anlaşma, *tuppi mārūti* "oğulluk tableti" ya da *tuppi kunukkim* "mühürlü tablet" olarak adlandırılmıştır. Evlat edinme tableti şahitler huzurunda hazırlanırdı. Bu sözleşme hazırlanırken belgeye bazı özel şartların da eklendiği görülmektedir. Bu şartlardan bazıları şunlardır:

- Evlat edinilecek olan çocuğun mirasta statüsünün belirlenmesi. Yani evlatlığın mirasçı olarak kabul edilmesi halinde, onun büyük oğul olarak kabul edilip edilmemesinin belirtilmesi,

---

§170: "Eğer bir adamın ilk eşi ona çocuklar doğurursa ve kadın kölesi (de) ona çocuklar doğurursa, baba sağlığında kölenin ona doğurduğu çocuklara "benim çocuklarım" deyip eşinin çocukları ile birlikte onları sayarsa, sonra baba kaderine gittiğinde (öldüğünde) baba evinin malı içinden, eşin ve kadının kölenin çocukları eşit olarak mal bölüşeceklerdir. İlk eşin oğlu hisse içinden seçecek ve alacaktır." Bkz. Harper, *age.*, s. 58-61.

53 Hertel, *age.*, s. 340.

54 Larsen, *age.*, 2010, s. 126-128.

55 Albayrak, *agm.*, 2000, s. 6-7.

56 Paul Garelli, *Tablettes Cappadociennes de Collections Diverses*, Revue D'assyriologie Et D'archeologie Orientale, 1964, s. 132-138; Albayrak, 2015, s. 132-138.

57 Albayrak, *agm.*, 2015, s. 22.

58 CAD, s. 296.

59 Kt 89/k 383: "Luabiş ve Şuputahşu Kura'nın oğullarıdır. Onlar evi bölüştüler. Şumiaevi onun büyük oğludur ve o evi inşa eden olarak payını aldı." Bkz. Veysel Donbaz, "Some Remarkable Contracts of II-B Period Kültepe Tablets Aspects of Art and Iconography: Anatolia and its Neighbors", *Studies in Honour of Nimet Özgüç*, (1993), s. 134-136.

60 §185-191, Harper, s. 68-71.

- Evlat edinilen ebeveynin ilerde kendi çocuklarının olması durumunda evlatlığın mirastaki durumunun belirlenmesi,
- Evlat edinilen çocuğun biyolojik ailesi tarafından geri alınmayacağı,
- Evlat edinmeden sonra her iki taraftan birinin vazgeçmesi durumunda uygulanacak olan maddi ceza hükmünün eklenmesi.

Sözleşmeye eklenen özel maddelere bakıldığında aileye evlatlık olarak alınan çocuğun miras hakkının gözetilmesi konusuna dikkat edildiği görülür.

Anadolulu bir ailenin evlat edinmesi hakkında bilgi veren EL, 8 nolu belge, evlatlığın miras hakkı ve miras paylaşımında ailenin biyolojik çocukları ile aralarındaki farkı göstermesi bakımından önemlidir. Söz konusu metnin tercümesi şöyledir:

“Habatali, Nakşuşara ve onun oğlu Şiliara’yı tutuyor. Eğer Şiliara herhangi bir *su(!)-ha-ra(!)-am*’a sahip ise, (onu) Habatali’nin evine taşıyacak (getirecek). Eğer Habatali’den herhangi bir şey gizlerse, onu 2 mina gümüşü tartmakla (ödemekle) cezalandıracaklar. Onların üçüne ait (anlaşma ile) belirtilen güne kadar, şayet Habatali kendi çocuğunu doğurursa, 6 şeşel gümüşü hazır edecek. Habatali’nin evinin tamamını Şiliara alacak. Eğer o (Şiliara) evini başka bir yerde yapacak olursa, 2 mina gümüşü ödeyecek ve onu ortak mirastan mahrum edecektir. Eğer Habatali fakirleşirse, Şiliara’yı satacak. Eğer Habatali ve Niwahşuşar ölürlerse, Şiliara(mirası) alacak. Eğer o (Habatali) bir çocuk doğurtur ise, o, evdeki her şeyi alacak.”⁶¹

Metinden anlaşıldığı üzere Habatali, Nakşuşara isimli bayanla evlenirken, onun oğlu Şiliara’yı da evine kabul etmiştir. Nakşuşara’nın oğlu olarak belirtilen Şiliara’nın bir çocuğa sahip olması durumunda bunu Habatali’den saklamaması gerektiği belirtildiğine göre, Şiliara yetişkin bir kimse olmalıdır. Belgenin 10-11. satırlarından Habatali, Nakşuşara ve Şiliara’nın aralarında bir anlaşma yaptıkları belirtilmektedir. Habatali ve Nakşuşara ile birlikte Şiliara’nın da anlaşmada yer alması yine onun yetişkin bir kimse olduğunu işaret eder. Üçüne ait olan anlaşmaya göre Habatali belirtilen süre içerisinde çocuk sahibi olamazsa tüm mirası Şiliara’ya kalacaktır. Ancak, Habatali bu süre zarfında çocuk sahibi olursa tüm mirası öz çocuğuna intikal edecektir.

61 Georg Eisser, Julius Lewy, *Die Altassyrischen Rechtsurkunden vom Kültepe*, Leipzig 1930, s. 8-9.

Sonuç

Kültepe metinleri içinde Asurlu tüccarların ölümleri hakkında bilgi veren belgeler çerçevesinde ölüm kavramı, miras hükümlerinin uygulanmasını gerektiren hukuki bir olay olarak karşımıza çıkmaktadır. Vasiyetname ve miras içerikli belgelerden anlaşıldığı kadarıyla kişinin ölümünden sonra cenaze ritüelinin yerine getirilmesi hem ölü kimse hem de onun hayatta kalan varisleri için bir zorunluluk taşımaktadır. Bundan dolayı belgelere de yansıdığı üzere cenaze ritüellerinin harcamaları için bir bütçe ayrılmıştır. Anadolu'da ve Asur'da birçok ticari bağlantısı bulunan bir tüccarın ölümünden sonra varislerinin miras paylaşımından önce, alacak ve borçların tahsilini yaparak mevcut mal varlığını bir araya getirmesi ve eğer ölen tüccarın bir ortaklık sözleşmesi varsa bunu sonlandırması gerekmektedir. Ardında bir vasiyetname bırakarak ölen tüccarların genellikle mal varlığı bakımından iyi durumda oldukları görülmektedir. Hayatı boyunca edindiği bu mal varlığını ölümünden sonra kendi kaderine terk etmeyen tüccarlar özellikle vasiyetname bırakarak aile bireyleri arasında kendi iradesi çerçevesinde mal paylaşımını yapmıştır.

Kaynaklar

A Concise Dictionary of Akkadian, Wiesbaden, 2000.

Akyurt, İ. Metin, *M.Ö. 2. Binde Anadolu'da Ölü Gömme Adetleri*, TTK Yayınları, Ankara 2014.

Albayrak, İrfan, “Kültepe’den Yeni Bir Vasiyetname”, *Archivum Anatolicum*, C IV, s. 1-16, 2000.

Albayrak, İrfan, *Kültepe Tabletleri IV*, TTK Yayınları, Ankara 2006.

Albayrak, İrfan, “Kültepe’de Ele Geçen Vasiyetnamelere Göre Eski Anadolu’da Miras Anlayışı”, *ICANAS 38, Tarih ve Medeniyetler Tarihi*, C 1, 2012, s. 137-149.

Albayrak, İrfan, “Asurlu Tüccar Şu-İştar’ın Kültepe’de Ele Geçen Vasiyetnamesi”, *Cahit Günbattı’ya Armağan Kitabı*, A. Ü. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri Bölümü, Sumeroloji Anabilim Dalı Yayınları No: 417, 2015, s. 15-27.

Barjamoviç, Gojko, Thomas Hertel, Larsen, *Ups and Downs at Kanesh*, Leiden, 2012.

Bayram, Sabahattin-, Salih Çeçen, “Yeni Belgelerin Işığında Eski Anadolu’da Kölelik Müessesesi”, *Bellekten*, C LX, S. 229, 1996, s. 579-605.

Bertman, Stephan, *Handbook to Life in Ancient Mesopotamia*, New York 2003.

Donbaz, Veysel, “Some Remarkable Contracts of II-B Period Kültepe Tablets Aspects of Art and Iconography: Anatolia and its Neighbors”, *Studies in Honour of Nimet Özgüç*, 1993, s. 131-158.

Eisser, Georg, Julius Lewy, *Die Altassyrischen Rechtsurkunden vom Kültepe*, Leipzig 1930.

Eliade, Mircea, *Kutsal ve Kutsal Dışı*, Alfa Basım Yayım Dağıtım, İstanbul 2015.

Erol, Hakan- İrfan Albayrak, “Kültepe’den nikkasum’la İlgili Altı Yeni Belge”, *Archivum Anatolicum*, C 8, S. 2, 2005, s. 1-20.

Garelli, Paul, *Tablettes Cappadociennes de Collections Diverses*, Revue D’assyriologie Et D’archeologie Orientale, 1964.

Harper, Robert Francis, *The Code of Hammurabi King of Babylon*, Chicago, 1904.

Hertel, Thomas, *Old Assyrian Legal Practices*, Leiden 2013.

Kawasaki, Yasushi, “Status of Women and Marriage Institution of The Old Assyrian Society”, *Bulletin of The Society for Near Eastern Studies in Japan*, Volume 37, No 1, 1994, s. 52-70.

Kienast, Burkhardt, *Die Altassyrischen Texte Des Orientalischen Seminars Der Universität Heidelberg und Der Sammlung Erlenmeyer-Basel*, Berlin 1960.

Larsen, Mogens Trolle, *The Old Assyrian City-State and Its Colonies*, Copenhagen 1976.

Larsen, “Partnerships in The Old Assyrian Trade”, *Iraq* 39, No 1, (1977), s. 119-145.

Larsen, *Kültepe Tabletleri VI-a*, TTK Yayınları, Ankara 2010.

Michel, Cecile, “Women of Assur and Kanesh”, *Anatolia’s Prologue/ Kültepe Kanesh Karum*, Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, (2011), s. 124-133.

Nemet-Nejat, K. Rhea, “Women in Ancient Mesopotamia” *Women’s Role in Ancient Civilizations*, 1999, s. 85-114.

Sever, Hüseyin, “Yeni Kültepe Tabletlerinde Geçen “Kima awānaruā’nim ilaqqema” Tabiri ve Değerlendirilmesi”, *DTCF Dergisi*, C 34, S. 1-2, 1990, s. 251-265.

Soden, W. Von, “Ein Altassyrisches Testament”, *Die Welt des Orients* 8, Vandenhoeck und Ruprecht, 1975, s. 211-217.

Şahin, Hasan Ali, “Eski Asur Hukuku’nda Kız Çocukların Baba Mirasından Payı”, *Kadın/Women 2000*, C VI, S. 2, 2008, s. 37-49.

The Assyrian Dictionary of The University of Chicago.

Tosun, Mebrure, Kadriye Yalvaç, *Sumer, Babil, Assur Kanunları ve Ammi-Şaduqa Fermanı*, TTK Yayınları, Ankara 1975.

Uhri, Ahmet, *Anadolu’da Ölümün Tarihçesi*, Ege Yayınları, İstanbul 2014.

Veenhof, ““In Accordance With The Words of The Stele”: Evidence for Old Assyrian Legislation”, *Chi.-Kent. L. Rev.* 1717, 1995, s. 1717-1744.

Veenhof, “Old Assyrian and Ancient Anatolian Evidence for The Care of The Elderly”, *The Care of The Elderly in The Ancient Near East*, Köln 1998, s. 119-160.

Veenhof, Klaas R., “The Death and Burial of Ishtar-lamassi in Karum Kanish”, *Studies in Ancient Near Eastern World View and Society, Presented to Marten Stol on the*

Occasion of His 65th Birthday, Maryland 2008, s. 97-119.

Veenhof, *Kültepe Tabletleri VIII*, TTK Yayınları, Ankara 2017.

Wilcke, Von Claus, “Die Altassyrische Testamente”, *Zeitschrift für Assyriologie (ZA)*, Band 66, 1976, s. 196-233.